

Listening Post 13th of January 2009 Stockholm, Sweden

DEL 1. DELANDE AV AKTUELLA ERFARENHETER

Deltagargruppen bestod av nio personer, åtta kvinnor och en man i åldern 50 till 70 år. Conveners var en kvinna och en man i samma åldersspann. Flertalet deltagare var egenföretagare och arbetade som konsulter med organisationer och grupper inom olika sektorer av samhället. Några var anställda och arbetade inom den offentliga sektorn respektive näringslivet. Diskussionen under den första timmen rörde i huvudsak tre delvis besläktade teman som vi uppfattade till stor del speglade gruppens sammansättning vad avser ålder, kön, familje- och arbetssituation. Flera av dem som var egenföretagare och konsulter hade varit det under lång tid. För dem var frågan om när och framför allt på vilket sätt man ”går i pension” flytande och upp till var och en att själv bestämma. De flesta hade vuxna barn som de hade ganska mycket kontakt med. Ett intressant fenomen var att fyra män och en kvinna som anmält sig och betalat uteblev. Flera av dem hade anmält sig tidigt och även talat med den som ansvarade för administrationen dagen innan. Detta togs upp mot slutet som ett fenomen som kanske kunde fogas in i bilden av vilket ansvar man tar för de egna valen och vilket värde man tillmäter en överenskommelse.

DEL 2. SÖKANDE EFTER CENTRALA TEMAN

TEMA 1. Optimering av livet

Det första temat som väcktes handlade om att arbetslivet så småningom tar slut. Många deltagare berättar om hur de försöker hitta en för dem en bra lösning på sin livssituation med arbete, barn och eventuella barnbarn, fritid, vänner. Diskussionen inleds med att ”när jag fyllde 60 år i somras kändes det som ett krav att ta ställning till om jag vill fortsätta arbeta. Men jag vill egentligen inte sluta”. Flera instämmer i att de inte vill sluta arbeta, men blir påverkade av sin omgivning, också om de är nöjda med de egna valen. Grannar och vänner talar om allt spännande de tänker göra. Det är resor, hobbies, de lär sig nya saker, läser på universitet och gör saker som de inte hunnit med tidigare. Sen säger en deltagare att ”jag är 70 år och tänker fortsätta att arbeta så länge folk vill prata med mig” i min roll som konsult.

Diskussionen går över i funderingar över vad det är man vill man sluta med? Är det bundenheten med tider från 8-17, fem veckors semester och beroendet av vad andra bestämmer? Eller är det att slippa ”tjafset” som alltid finns på en arbetsplats? Flera tycker det är för mycket ”onödigt tjat, gnäll om bagateller och åltande av onödigheter” på arbetsplatsen som man vill slippa. Men man vill inte heller uppfattas som en som motsätter sig förändringar, vilket är en uppenbar risk. För en deltagare som är lite yngre är ”att sluta arbeta inget val. Jag är egen företagare och var hemma med små barn – jag måste arbeta för att försörja mig och familjen”.

Önskan om att kombinera ett fortsatt arbetsliv med annat som man tycker är viktigt eller spännande, utan att fastna i ”tjafs och gnäll” blir tydlig. Att hitta en balans som passar en själv utan att för den skull ställa sig utanför vad som händer i omvärlden är ett ledmotiv. ”Jag vill lära mig nya saker, vill välja själv, vill göra saker som jag lockas av, som att komma hit, träffa folk och prata om vad som händer i samhället.” Balansen mellan att både driva sina egna frågor och att engagera sig i samhället är ett dilemma. Som de fyrtioåriga flertalet är finns lusten att engagera sig i samhällsfrågor, något man integrerat sedan ungdomstiden. Det

kan vara att arbeta ideellt eller att driva frågor som är viktiga för mindre lyckligt lottade personer. ”Som fyrtioåringar tillhör vi en privilegierad grupp. Vi är många och våra behov blir synliga. Det är bra att tillhöra en stor grupp, men det blir trångt när vi blir riktigt gamla. Vi får ta hand om oss själva.” Så även valfriheten är en illusion – antalet val är begränsat och livet är ändligt. Valfriheten är kanske något vi kan se just nu, om några år ska vi välja äldreomsorg. Vi lever i vår tids ”bubbla” och tror att det är så här det ser ut.

TEMA 2. Valfrihet på gott och ont

Den faktiska valfrihetens villkor är ett tema som utvecklades ur det första. Hur mycket frihet att välja orkar man med och tycker är meningsfullt formuleras som en fråga. Är valfriheten en illusion när man blir äldre är en annan fråga? Man konstaterar att vissa val är viktiga, andra mindre viktiga. ”Jag orkar inte bry mig om alla valmöjligheter. Jag har Telia och tycker det fungerar, även om det kanske är lite dyrare så ändrar jag inte mitt abonnemang” säger en deltagare. Det finns fortfarande en önskan om att förverkliga sig själv. Vi kan se i backspeglarna, men det är svårt att förutsäga utifrån det vi varit med om. Det handlar om att leva med konsekvenserna av våra val och hur det har blivit. Man vill göra bästa möjliga av den tid man har kvar. Men de egna valen får inte gå ut över andra medmänniskor som har det sämre. ”Vi har aldrig haft det så bra som nu, vi har fred, mat, utbildning, arbete, kan kombinera barn och familj. Internationella jämförelser visar att det är bra att vara kvinna i Sverige”.

Det blir en diskussion om vilka val som är viktiga. Å ena sidan har man en bättre överblick när man levt längre och kan tänka sig in i konsekvenserna av de val man gör. Å andra sidan är antalet val man kan göra begränsat. Man har kortare tid framför sig än den tid man har bakom sig. Man kan inte ändra sig och pröva något annat. ”Det är lite sent att söka till Operabaletten.” Är man ung idag ställs man inför otroligt många val. ”Det blir övermäktigt och får långtgående konsekvenser i många fall. Är man över 60 är antalet val begränsat, det gäller att leva med konsekvenserna av de val man gjort.” ”Vad gör valen med ungdomarna jämfört med oss? Hur påverkar det dem och hur kommer det att se ut för dem när de är i vår ålder?” Yngre personer står inför andra val, de ska välja utbildning, pensionssparande etc., det verkar övermäktigt för många. Krävande att ta ställning till, man blir beroende av rådgivare som kanske är bra, kanske inte. Det finns inga säkra val, inget att förlita sig helt på. Mycket faller tillbaka på en själv. Ungdomars vanda inför val lika stor idag som tidigare.

Allting går mycket fortare nu, det är svårare att förutse framtida utveckling inom arbetsliv och utbildning t.ex. Det finns en övertygelse om att det kommer att se ut på ett annat sätt i framtiden med ny teknik, datorer, ekonomi, globaliseringen mm. ”För dem som växer upp nu blir det en annan värld än den vi växte upp i.” Att ha tvingats lära sig att välja som barn uppskattas när man växer upp. ”Min dotter tycker det är bra att vi hade ont om pengar när hon växte upp. Det innebär att hon fick lära sig att vara sparsam och att man inte behöver allt man skulle vilja ha.”

TEMA 3. Generationsväxling och generativitet

Är den ökade kunskap som finns och som växer snabbt en verklig tillgång och är den kunskap vi har till någon nytta för andra än för oss är ett tredje tema. Det finns information om det mesta på nätet, chefer vill ha coaching, arbetsgrupper vill ha teamutveckling. Att gå i terapi som tidigare var suspekt är nu accepterat. Betydelsen av sociala relationer i arbetslivet är en realitet. Många ger exempel från sin konsulterfarenhet om suget efter kunskaper i

hemtjänsten, i offentlig förvaltning, hos personer som inte läst eller tidigare stött på något om vikten av personliga relationer. Men ändå fanns en undran om varför det ändå är så mycket som inte fungerar. ”Jag trodde det skulle bli bättre med mer kunskap, mer teknisk utveckling och så vidare, men det verkar inte så”. Frågan ställs om hur vi som en äldre generation för över våra kunskaper. Är det något värt det vi som är äldre kan och har sett? Det verkar inte uppskattas i vårt samhälle. Handlar det om hur vi för ut den kunskap vi har – tyst kunskap t.ex? Detta verkar dock ha svängt lite på senare år. Ett exempel är en arbetsförmedling som är inriktad på att skaffa jobb till 55+ personer och det går bra. De är efterfrågade och folk anlitar dem. Åldersdiskriminering nämns inte explicit, men vi funderar över om att den kanske är vanligare i Sverige än i många andra länder utifrån föreställningar om vikten av ”samma villkor för alla” oberoende om man har hårt kroppsarbete eller inte.

Våldet i samhället tas upp och att unga är mer utsatta än äldre och pojkar mer än flickor. Finns så många i vårt samhälle nu som har levt med våld att de ser våld som det enda medlet mot något de inte tål – en anställd som hotat döda en chef om han inte ändrar sitt beteende. För honom var detta en verklighet. Våldet har ökat mot små barn, man skakar dem i frustration, skriker och hotar. Svårigheter att härbärgera frustration, olust, rädsla och osäkerhet finns på många håll.

Ett förslag mot slutet är att man skulle kunna bjuda in några personer från olika generationer och ha en diskussion som den vi har. Kanske känns många av erfarenheterna i gruppen för likartade och blir en lösning. En större variation skulle ge andra infallsvinklar.

DEL 3. ANALYS AND HYPOTESBILDNING

Under alla tre faserna i arbetet finns en tendens att gå in i diskussion och dialog, snarare än att bidra med unika och individuella reflektioner från olika områden och utgångspunkter. En del av dessa diskussioner föreföll ämnade att skapa trygghet om att man verkligen inte bara var lika i ålder, social tillhörighet och verksamhetsområden utan också i hur man uppfattar världen. Frågan om åldersdiskriminering ligger nära ytan men denna grupp känner sig fortfarande behövd och deras tjänster efterfrågas, men hur länge är en öppen fråga. Ett genomgående underliggande tema är att existentiella frågor kommer mer i förgrunden för olika privilegierade grupper, samtidigt som överlevnad och bibehållande av standard blir akut problematiskt för allt fler. Samhället som ett socialt system där olika delar glider isär alltmer, på gränsen till fragmentering är en realitet, men man kan inte handskas med detta vare sig på ett medvetet eller omedvetet plan. Den internationella ekonomiska krisen berörs pliktskyldigast, men utan personlig oro. De pågående striderna i Gaza nämns inte alls, trots att de dominerat i alla media sedan 20 dygn. Julhelgens våldsamma upplopp i invandrartäta förorter i Skåne och Stockholm nämns inte heller, man känner sig inte berörd. Detta kan ses som uttryck för ett omfattande förnekande av att det pågår en mängd ytterst destruktiva och oroande sociala processer. De återkommande attackerna mot skolor genom brandattentat och kommunikationer genom stenkastning och beskjutning nämns bara i korthet.

Analys och hypotes 1. Tillhör vi samma samhälle – de som kan välja och de som inte kan?

Analys: Insikter om gruppens privilegierade ställning skymtar i kommentarer om vikten av kontakter och egna nätverk för att få bistånd eller rättvisa. Detta skulle kunna uppfattas som tecken på ett samhälle på väg mot korrupktion och sönderfall, men inga sådana farhågor framkommer. Det blir ett A- och ett B-lag i samhället. De som har möjlighet att välja och de

som inte har den möjligheten. Valfriheten och de till synes oändliga möjligheterna för en del av befolkningen kan ses som ett förnekande av att växande grupper i realiteten samtidigt får allt färre val. I denna grupp dominerad av välbärgad medelsklass kan den ibland brutala accelererande nedmonteringen av välfärdssystemen ännu inte upplevas som något som berör och angår på djupet. Illusionen av oändlig valfrihet för de unga verkar bygga på att denna grupp utesluter t ex den snabbt växande grupp unga människor som lämnar skolsystemen som funktionella analfabeter, utan några basfärdigheter för att gå in i resterna av trygghetssystemen, utanförskap och/eller kriminalitet.

En irritation mot dem som gnäller om småsaker och inte gör något åt det – fast de kanske skulle kunna uttrycks. Dessa jämförs med dem som verkligen hamnat utanför arbetslivet, de som drabbas av nya regler för sjukförsäkringen som ställer stora grupper av personer som inte har arbetsförmåga utanför. De som verkligen har det svårt och lider gnäller inte. De hörs inte i debatten heller, har ingen röst. Man skulle vilja hjälpa till, men känner vanmakt inför en opersonlig samhällsapparat som man varken förstår eller tror sig kunna påverka. Kanske fanns här en viss idealisering av det tysta, tålmodiga lidandet i jämförelse med smågnället? Den inledande upptagenheten av möjligheten att välja att avsluta arbetslivet, ter sig som ett magnifikt förnekande av att vi nationellt snabbt går in i en period av massarbetslöshet, vars motsvarighet vi inte haft sedan 30-talet. Den internationella ekonomiska krisen berörs pliktskyldigast, men utan personlig oro.

Hypotes: Det är som om man inte vill tänka att det kan vara så illa. När indignation uppträder gäller den svikna ideal eller hur andra behandlas, avhumanisering och brist på etik i sjukvård, omsorg och utbildning nämns, men ännu inte de risker segregation och tilltagande fattigdom medför även för den egna gruppens livsstilar och säkerhet. Det är som om Margret Thatchers gamla påstående ”there is no such thing as society” blivit en levd och levande realitet också hos människor med en helt annan politisk uppfattning.

Kanske kan Bion's begrepp ”attacks on linking” tillämpas för att förstå något här. Det är som om varje påminnelse om ett omgivande samhälle är så provocerande att det attackerar? Det som är mest utmanande för såväl de mest privilegierade som för de extremt underprivilegierade är kanske tanken på att tillhöra och vara medborgare i ett och samma samhälle.

Analys och hypotes 2. Formerna för politiskt inflytande fungerar inte – en ideologisk självcentrering drivs fram

Analys: Hur engagera ungdomar politiskt och hur kan de vara med och påverka frågar man sig. Komplexiteten med globalisering, internationellt samarbete och motsättningar i världen är ofattbar. Det konstateras att omvärlden med finanskrisen har skapat oändliga problem för många, men det är så omvälvande företeelser att man inte vet hur man ska ställa sig. Det visar hur skört det är och man tenderar att se till att den egna familjen klarar sig.

Ordet våld används uteslutande om försök att tillfoga andra skada genom misshandel. Strukturellt våld diskuteras bara i relation till mycket små grupper som t ex genuspolitiska grupperingar. Förövarna finns även i välutbildade och välbärgade grupper, eventuellt är akademiker överrepresenterade. Här finns också exempel på källor till frustration och ökad ångest i föräldrarollen. Överenskommelser mellan förskola/skola och föräldrar om tider som ensidigt sägs upp av skola med kort varsel och föräldrar förväntas lösa problemet, med bibehållet fungerande i sina andra roller. Även här sprids illusionen om ett samhälle där sysslolösa släktingar köar för att ta över ansvarsfulla uppgifter när systemen brister eller

sviktar. I det sammanhanget beskriver en av deltagarna en allt vanligare erfarenhet, i synnerhet för kvinnor, av fyra års deltidsarbete med att ta hand om en sjuk mor.

Ledarskap med Obama – att han verkligen blev vald ger ett hopp om något nytt – men osäkert vad. Detta hopp förefaller i hög grad vara av samma slag som det som givit valframgången. Det viktiga med Obama är karisma, ungdomlighet, personlig historia och begåvning, inte vad han förbundit sig att uträtta eller att valkampanjen varit historiens mest påkostade.

Hypotes: Ett förslag till hypotes kan vara: Formerna för ”politisk” verksamhet uppfattas som främmande. Det är inte rimligt att vara gatuaktivist och man vill inte heller arbeta i konventionella partiformer, med sammanträden, representation och allt större upplevda avstånd mellan heltidspolitiker och väljare. Politik framstår som ett område för experter och marknadsförare. Eller blir ett ämne för tillfällig diskussion om en aktuell fråga. Under detta finns sannolikt en upplevelse av enskildhet och privatisering av allt fler samhällsfrågor. Att inte lyckas förstås snarare i termer av individuellt fiasko, än som effekt av orättfärdiga system- de unga talar ofta om skräcken för att vara en ”loser” i en värld av vinnare. Eleven är ständigt sämre än skolan.

Denna ideologiska individcentrering bidrar i hög grad till skepsis mot samhälleligt förankrade förklaringsmodeller och understöds ofta av psykologi, media och socialtjänst. De klassiska folkrörelserna krymper raskt och ersätts av temporära nätverk, som ibland kan åstadkomma stora och snabba förändringar, men sällan lyckas etablera sig som beständiga påverkande institutioner. Kommentarer om Obama pekar möjligen på att politiken i viss mån övertar religionens roll som bärare av hopp om förändring och att gränsen mellan rollerna som politisk ledargestalt och Frälsare är påtagligt perforerad, utan att riskerna med detta uppmärksammas.

Stockholm den 17 januari 2009

Siv Boalt Boëthius och Peter Hugo